

КРАЇНИ СКАНДИНАВІЇ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Представлена стаття висвітлює особливості побудови системи взаємодії країн Скандинавії з Європейським союзом. Розглянуто початковий етап формування особливої моделі євроінтеграції зазначених країн. Проаналізовано основні чинники поглиблення співпраці скандинавських держав у контексті побудови єдиної Європи. Пропонується умовний поділ початкового етапу євроінтеграції країн Скандинавії на 3 періоди.

Країни Скандинавії на сьогодні є найбільш успішними державами в Європі, уряди цих країн вдало поєднують моделі регіональної та міжнародної інтеграції, створюючи при цьому особливу модель взаємовідносин з Європейським союзом. Вивчення регіональних схем відносин представляє доволі серйозний практичний інтерес для України, оскільки наша держава, задекларувавши наміри стати повноправним членом ЄС, знаходиться в стані пошуків адекватного сценарію зближення. Країни Скандинавії мають багаторічний досвід втілення програм співробітництва з ЄС, при цьому не виступаючи в ролі повноправних членів Співтовариств (Норвегія).

Проблеми історії взаємовідносин скандинавських країн з європейським континентом займають одне з провідних місць у сучасних наукових дослідженнях інтеграційних процесів у зарубіжній історіографії [1-3].

Поглиблення наукових пошуків в зазначеному напрямку спричинене появою комплексного підходу до розкриття логіки поведінки країн на міжнародній арені, який передбачає спільний аналіз європейської і регіональної політики північноєвропейських країн [1], [4].

Рішення північноєвропейських країн взяти активну участь у процесі європейської інтеграції мало значний вплив на хід політичної, економічної та культурної співпраці в межах скандинавського регіону і спричинило трансформацію усталеного комплексу взаємозв'язків, оскільки безпосередньо торкалося таких важливих понять, як національна ідентичність, традиційні зв'язки, економічне процвітання.

Наднаціональний характер цих процесів, який не мав нічого спільного з уподобаннями та традиціями північно-європейського електорату і політичних кіл, а також відносна віддаленість від епіцентру євроінтеграційних подій змушували уряди країн Скандинавії зустрічати євроінтеграційні процеси з неоднозначними відчуттями та представляти себе як європейців мимоволі [1], [5]. Протягом минулого століття таке скептичне ставлення північноєвропейських країн до єдиної Європи пережило еволюцію і було суттєво переглянуто.

Метою даної статті є дослідження етапів залучення країн Скандинавії до процесів європейської інтеграції впродовж 1950 – 1970-х рр. ХХ ст. У цей час позиція країн відносно європейської інтеграції еволюціонувала від повного відособлення до конструктивної участі в розбудові спільних інституцій. Нижня хронологічна межа дослідження спирається на початок процесу розгортання нової європейської політики північноєвропейських держав у зв'язку із завершенням Другої світової війни та посиленням інтеграційних тенденцій, що знайшло своє відображення у підписанні Римського договору

1957 р. Верхньою хронологічною межею є підведення остаточної риски під питанням членства країн Скандинавії в ЄЕС – вступ Данії до Співтовариства. Таким чином, хронологічні межі роботи виокремлюють завершений етап розвитку в історії країн Скандинавії та повоєнної Європи. Процес залучення північноєвропейських країн до європейської інтеграції національними урядами був не простим прямолінійним рухом, а тривалим процесом, сповненим внутрішньої динаміки, зі своїми спадами та підйомами, який у своєму розвитку пройшов декілька етапів. Ми підтримуємо думку істориків-скандинавістів [1], [2], [5], які виділяють такі етапи: 1945 – 1949 рр. – етап реструктуризації скандинавського комплексу міжнародних відносин; 1949 – 1961 рр. – етап відокремленості і вичікування по відношенню до ЄЕС; 1961 – середина 1970-х рр. – етап подання заявок на членство перших північноєвропейських країн та їхній вступ.

Перший етап характерний домінуванням на європейській арені широко розповсюджених ідей європейського федералізму та проамериканських інтеграційних схем, у яких виявили серйозну зацікавленість і північноєвропейські країни. Утім слід зазначити, що скандинавські країни орієнтувалися на співпрацю, перш за все, із державами західної Європи, Британською Співдружністю Націй та Сполученими Штатами, які були близькими північноєвропейцям за своїми ідеалами, традиціями свободи та виправдали себе у ролі економічних партнерів. Серед основних характерних особливостей скандинавсько-європейських взаємовідносин цього періоду дослідники відзначають практично повну відсутність федералістського чинника в політичному спектрі країн.

З одного боку, це пояснюється довготривалою традицією політики нейтралітету, а також специфікою зовнішньополітичного курсу, який мав спрямованість на протистояння двом домінуючим силам європейського континенту безпосередньо в повоєнну добу – Німеччині та Великій Британії. З іншого боку, на зовнішню політику країн впливали такі фактори, як відродження нордизму – ідеї єдності північноєвропейських народів, і процес становлення та популяризації соціал-демократичного руху, лідери якого вбачали в перспективі північної співпраці домінуючий напрям розвитку зовнішньополітичного курсу держав північноєвропейського регіону. Проте вже на цьому етапі прослідковуються певні відмінності в позиціях скандинавських країн. Так, усі вони, за винятком Фінляндії, погодилися на отримання допомоги, передбаченої планом Маршалла і відповідно приєдналися до Організації європейського економічного співробітництва (ОЄЕС) – міжурядового органу, що був створений з метою координації потреб програми допомоги з європейської сторони. Тим не менш, протягом тривалого часу саме Швеція та Норвегія вели наполегливу та вперту боротьбу проти її створення, оскільки надавали перевагу економічній організації для Європи в межах ООН і вважали за доцільне передати їй передбачені функції для протидії інструментам тиску США на країни-реципієнти допомоги [6, с. 56-89, с. 168-211], [7, с. 177-280]. До речі, скандинавський скептицизм відносно ОЄ-ЕС розділяла Велика Британія, яка разом з Норвегією, Швецією та Данією, побавившись з ідеєю скандинавського митного союзу, створила доволі слабку, проте власну консультативну систему під назвою UNISCAN.

Наступним поворотним моментом в історії взаємовідносин між країнами Скандинавії стало створення НАТО. Новий вибір, який постав перед північноєвропейськими державами: приєднуватися чи залишитися в стороні, призвів до появи неоднозначної реакції з боку північних держав. Після нетривалої паузи, зумовленої планами формування спільного оборонного союзу Данії, Норвегії та Швеції в 1948 – 1949 рр., Данія, Ісландія та Норвегія врешті-решт вступили до НАТО в статусі членів-засновників 1949 р. Зі свого боку, Швеція, керуючись принципами нейтралітету, залишилася позаблоковою державою, а Фінляндія навесні 1948 р. підписала «Договір про дружбу та співробітництво» з

Радянським Союзом і тим самим визнала за крайовий географічний рубіж холодної війни свої кордони, чим скувала свої зовнішні відносини з іншими країнами Скандинавії та західної Європи на весь подальший період холодної війни [8, с. 290-328].

Основною подією, яка продемонструвала обмеженість європейських амбіцій скандинавських країн у цей період, став процес створення Ради Європи. Данія, Норвегія та Швеція стали її членами-засновниками (Ісландія приєдналася в 1950 р., Фінляндія – в 1988 р.) і разом з Об'єднаним Королівством доклали всіх зусиль для того, щоб нейтралізувати всі федералістські та наднаціональні прагнення, які сповідували інші країни. Незважаючи на те, що на Раду Європи поклалися великі сподівання як на майбутній європейський парламент, не в останню чергу завдяки державам Скандинавії та Об'єднаному Королівству вона перетворилася на відособлену міжурядову організацію. Період 1950 – початку 1960-х рр. став піком протистояння між процесами взаємозалежності та інтеграції, що розвивалися паралельно на європейському континенті. Західна Європа розділилася на два блоки, що відрізнялися один від одного за методом співпраці.

Прихильники процесів інтеграції, яких уособлювали так звані країни «Шістки» (Бенілюкс, Італія, Франція та Західна Німеччина), наполягали на наднаціональному підході до створення інтеграційних схем. Практичне втілення своїх ідей вони продемонстрували під час заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС) в 1952 р. Незважаючи на деякий спад у 1953 – 1954 рр., процес європейської інтеграції за їхнім сценарієм поволи набирив обертів і досяг свого апогею в 1957 р. із підписанням Римських угод, які передбачали створення ЄЕС та Євroatому. Демократи та представники профспілкового руху поклали великі сподівання і пов'язували своє майбутнє з перспективами налагодження співпраці з іншими соціал-демократичними рухами із близьких їм за духом країн [9, с. 147-168].

Слід зазначити, що в цей час у країнах Скандинавії і північна, й атлантична структури користувалися більшою популярністю, ніж європейська. Співпраця північних країн була природною перевагою географічної близькості, сильної культурної та мовної спорідненості, і низка спільних проектів обмеженого масштабу, що здійснювалася під егідою Північної Ради, довела свою ефективність на практиці. Проте спроби перейти від зазначених форм співробітництва до схем, подібних до інтеграційних, як правило, відроджували в суспільно-політичній свідомості північноєвропейських країн примари історичного минулого, на кшталт претензій Швеції на лідерство в межах регіону чи побоювань Норвегії опинитися в залежному становищі від її колишніх партнерів по уніях. Як зазначають дослідники, основною проблемою північного співробітництва була його неспроможність стати реальною альтернативою європейській інтеграції і тому ці міцніючі форми регіональної співпраці сприймалися негативно як з боку ЄЕС, так і з боку ЄАВТ [9, с. 115-128], [10, с. 23]. У цьому контексті відбувається поступова переорієнтація країн Скандинавії у бік прихильнішого ставлення до євроінтеграційних процесів, основним показником якої стала своєчасна подача Данією заявки на членство до ЄЕС. Норвегія вчинила аналогічно через рік, у той час як Швеція обмежилася перспективами асоційованого членства. Протягом 1960-х рр. очікуваного розширення ЄЕС так і не відбулося. Основне пояснення такому стану справ слід шукати в природі франко-англійських стосунків, які відобразилися і на перспективах членства країн Скандинавії в ЄЕС.

Певна пауза в розвитку євроінтеграційних процесів, зумовлена публічним озвученням «оксамитового вето» де Голля, дала поштовх для розвитку нових ініціатив у сфері північного співробітництва, відомих під назвою НОРДЕК, з якими виступила Данія. Проект було націлено на створення митного союзу у поєднанні з тісною співпрацею у

промислових й економічних питаннях та проведенні спільної політики в галузі сільського господарства і рибальства. Усього за два роки він втілювався у розробку відповідного договору про співпрацю між скандинавськими країнами. Цей успіх був демонстрацією значного прогресу в розвитку північного співробітництва у низці конкретних, практичних напрямів, досягнутого після 1959 р. під егідою міжпарламентської Північної Ради, яке внаслідок цього набуло безпрецедентної популярності в суспільстві. Передвісником краху проекту НОРДЕК стали події 1969 р., коли ЄС відкрив двері для нових членів. Поступово представники урядів країн Скандинавії, які вели переговорний процес з метою утворення регіонального об'єднання, почали усвідомлювати, що для таких країн, як Данія та Норвегія, участь в НОРДЕК була резервною позицією на випадок, якщо не вдасться досягти вступу в ЄЕС на прийнятних умовах. Після тривалого процесу переговорів з ЄЕС, який завершився підписанням угод про членство, Данія та Норвегія мали ухвалити це рішення в межах національного референдуму. У той час, як у вересні 1972 р. норвезький електорат відкинув ідею членства – 53,5%, датські громадяни дали свою згоду – 63,3% [2, с. 93-129], [11], [12, с. 391].

У такий спосіб Данія пішла в розрив із політикою решти скандинавських країн, які на той момент намагалися надати друге дихання ідеям північноєвропейської інтеграції за схемою НОРДЕК. Проте цей проект остаточно зазнав краху в 1970 р. через комплекс впливових факторів, таких, як стримане холодною війною міжнародне становище Фінляндії та нові інтеграційні поштовхи всередині ЄЕС. Тим не менш, інтерес до розширеного ЄЕС серед північноєвропейських країн був таким високим, що кожна з них, включно із Фінляндією, яка приєдналася до ЄАВТ в 1970 р., мала у своєму активі двосторонні торговельні угоди з Брюсселем, підписані у 1972 – 1973 рр. [13, с. 307-336].

Початок 1970-х рр. був позначений міжнародною фінансовою нестабільністю та паливними кризами, які чинили значний вплив на політичну ситуацію та відповідно завдали чимало проблем розширеному ЄЕС. Разом з усвідомленням неможливості запровадження Європейського валютного союзу інтеграційні процеси поволи пішли на спад й уряди країн-учасниць зайнялися забезпеченням своїх власних економічних і, у першу чергу, паливних потреб та інтересів. Серед інших проблем слід зазначити бюджетну кризу, спровоковану вперше наслідками британського членства в ЄС, саме вона стане на довгі роки супутником подальших інтеграційних процесів. За певних прийнятних та зрозумілих обставин британському уряду вдалося досягти перегляду бюджетних внесків власної країни до казни ЄЕС. Цю неоднозначну ситуацію не було розв'язано до саміту в м. Фонтенбло, який відбувся в 1984 р. Такій загальній картині стагнації та кризи ЄЕС не могли протистояти відносні успіхи інтеграційних процесів, що відбувалися у даний період: порівняно ефективного функціонування координаційного механізму в зовнішній політиці, запровадження прямих виборів до Європарламенту та прийняття Греції до ЄЕС в 1981 р. [14, с. 165-187], [15, с. 67-102].

У такій обстановці північноєвропейські країни не виявляли особливого зацікавлення у зміцненні зв'язків з ЄЕС, і тим більше – в участі у ньому. Датське членство розглядалося її сусідами як інструмент координації спільного скандинавського підходу до ЄЕС і сприяло підвищенню ефективності північноєвропейської співпраці [13, с. 99-120], [16, с. 21-32].

Таким чином, дії скандинавських країн відносно інтеграційних процесів у Європі в зазначений період були продиктовані більшою мірою реакцією, ніж власними ініціативами. Північноєвропейські держави частіше виступали з позицій захисту, ніж застосовували тактику атаки в євроінтеграційних зрушеннях. Такий стан справ було зумовлено низкою причин, що впливають з відмінностей у політичній та правовій

системах, структурі зовнішньополітичних та зовнішньоекономічних пріоритетів, ставленні до культурної ідентичності, що вирізняли країни Скандинавії від решти провідних західноєвропейських держав.

ЛІТЕРАТУРА

1. Gstohl S. Reluctant Europeans: Norway, Sweden and Switzerland in the Process of Integration / Gstohl S. – Boulder, 2002. – 235 p.
2. European Integration and national identity: the challenge of the Nordic states / L. Hansen, O. Weaver eds. – London; N.-Y., 2002. – 130 p.
3. Milward A. The Reconstruction of Western Europe, 1945 – 1951 / Milward A. – London, 1984. – 230 p.
4. Johansson K. Sverige I EU / Johansson K. – Stockholm, 1999. – 189 p.
5. Wiklund C. Nordic Cooperation in the Seventies: Trends and Patterns / C. Wiklund, B. Sundelius // Scandinavian Political Studies. – 1979. – Vol. 2. – 167 p.
6. Interdependence Versus Integration. Denmark, Scandinavia and Western Europe, 1945 – 1960 / Olesen T., ed. – Odense, 1995. – 230 p.
7. Sogner I. Norway and Europe: 1972 and Now / I. Sogner, C. Archer // Journal of Common Market Studies. – 1995. – Vol. 33, № 3. – P. 47-56.
8. Martens H. Danmarks ja. Norges nej / Martens H. – Copenhagen, 1979. – 109 p.
9. Sevón C. Visionen om Europa. Svensk neutralitet og europeisk teruppbygning 1945 – 1948 / Sevón C. – Helsinki, 1995. – 187 p.
10. Lunderstad G. Scandinavia and the Cold War 1945 – 1949 / Lunderstad G. – Oslo; N.-Y., 1980. – 160 p.
11. Miles L. Sweden and European Integration / Miles L. – Ashgate, 1997. – 189 p.
12. Toivo M. The Reluctant Europeans: The Attitudes of the Nordic Countries Towards European Integration / Toivo M. – London, 1977. – 236 p.
13. Ристе У. История внешней политики Норвегии / Ристе У. – М. : Вагриус, 2003. – 415 с.
14. Armstrong D. From Versailles to Maastricht. International Organization in the Twentieth Century / Armstrong D., Lloyd L., Redmond J. – London, 1996. – 156 p.
15. Dinan D. Ever Closer Union. An Introduction to European Integration 2nded / Dinan D. – London, 1999. – 189 p.
16. Amstrup N. Denmark – Bridge between the Nordic Countries and the European Communities / N. Amstrup, C. Sorensen // Cooperation and Conflict. – 1975. – Vol. 10. – 340 p.
17. Hansen P. The Structure of the Debate in the Danish EC Campaign: A Study of an Opinion-Poll Relationship / P. Hansen, M. Small, K. Siune // Journal of Common Market Studies. – 1976. – Vol. 2. – 180 p.
18. Wilkund C. The Zig-Zag Course of the NORDEK negotiations / C. Wilkund // Scandinavian Political Studies. – 1970. – Vol. 5. – 180 p.

Н.А. Мурза

Страны Скандинавии на начальном этапе европейской интеграции

В статье рассмотрены особенности системы взаимодействия стран Скандинавии с Европейским союзом. Рассмотрен начальный этап формирования особенной модели евроинтеграции названных стран. Проанализированы основные факторы углубления сотрудничества скандинавских стран в контексте строительства единой Европы. Предложено условное деление начального этапа евроинтеграции стран Скандинавии на три периода.

N.A. Murza

Scandinavian Countries in the Earlier Stage of European Integration

The features of cooperation between Scandinavian countries and EU are researched in the article. The earlier stage of European integration of Scandinavian countries is developed. The main factors of Scandinavian cooperation are revived. The particular partition of the integration first stage is proposed.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2011.